

Zaštićena područja u Republici Hrvatskoj i njihova uloga u turizmu

Čolo, Antonio

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:654112>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ KULTURA I TURIZAM

Antonio Čolo

**ZAŠTIĆENA PODRUČJA U REPUBLICI HRVATSKOJ I NJIHOVA ULOGA U
TURIZMU**

Završni rad

Pula, 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ KULTURA I TURIZAM

Antonio Čolo

**ZAŠTIĆENA PODRUČJA U REPUBLICI HRVATSKOJ I NJIHOVA ULOGA U
TURIZMU**

Završni rad

JMBAG: 0303061421

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Kulturni identitet Hrvatske

Mentor: doc. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Antonio Čolo, kandidat za prvostupnika Interdisciplinarnog fakulteta Kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student: Antonio Čolo

U Puli, _____, 2020. godine

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. MEĐUOVISNOST ZAŠTITE PRIRODE I TURIZMA	3
2.1. Negativan utjecaj turizma na zaštitu prirode.....	4
2.2. Simbioza zaštite prirode i turizma	6
2.3. Održivi turizam.....	7
3. ZAŠTIĆENA PODRUČJA I NJIHOVA KLASIFIKACIJA	9
3.1. Kategorizacija zaštićenih područja.....	10
3.2. Zaštićena područja u Republici Hrvatskoj	11
4. NACIONALNI PARKOVI I NJIHOVA PODJELA	13
4.1. Prvi nacionalni parkovi.....	13
4.2. Tipovi nacionalnih parkova	15
5. NACIONALNI PARKOVI U REPUBLICI HRVATSKOJ	17
5.1. Nacionalni park Plitvička jezera	18
5.2. Nacionalni park Paklenica.....	19
5.3. Nacionalni park Risnjak	21
5.4. Nacionalni park Mljet	22
5.5. Nacionalni park Kornati.....	23
5.6. Nacionalni park Brijuni	24
5.7. Nacionalni park Krka.....	25
5.8. Nacionalni park Sjeverni Velebit	26
6. ULOGA ZAŠTIĆENIH PODRUČJA U ODRŽIVOM TURIZMU	28
7. ZAKLJUČAK.....	33
LITERATURA.....	35
POPIS SLIKA I TABLICA	37
SAŽETAK.....	38
SUMMARY	38

1. UVOD

Turizam je najveći i najbrži rastući sektor globalne ekonomije u svijetu i sve ukazuje na to da će i u godinama koje dolaze on rasti. Očekivani rast i uočeni novi trendovi doveli su turizam u strateški položaj, dati pozitivan doprinos ili negativno utjecati na održivost prirode i razvojni potencijal okolnih područja i njihovih zajednica. Utjecaj turizma je toliko velik da ima sve uvjete da bude glavno sredstvo za očuvanje prirodnih područja i za podizanje ekološke svijesti stanovnika i posjetitelja.

Kao suprotnost masovnom turizmu javlja se povećana potražnja za turizmom posebnih interesa koji je povezan s prirodom. To uključuje održivi turizam, ekoturizam, posjet nacionalnim parkovima i parkovima prirode, ruralni turizam i slično. Turisti postaju sve sofisticiraniji u svojim zahtjevima, posebno u pogledu doživljavanja jedinstvenog putničkog iskustva, uključujući aspekte kao što su kulturna autentičnost, kontakti s lokalnim zajednicama, učenje o flori i fauni, učenje o ekosustavima i prirodi, životu općenito i njegovom očuvanju.

Cilj ovog završnog rada je pobliže objasniti ulogu i značaj turizma u zaštićenim područjima, analizirati njegove dobre i loše strane s posebnim naglaskom na implementaciju i razvoj održivog turizma u nacionalnim parkovima.

Zaštićeno područje je prema Zakon o zaštiti prirode Republike Hrvatske geografski jasno određen prostor koji je namijenjen zaštiti prirode i kojim se upravlja radi dugoročnog očuvanja prirode i pratećih usluga ekološkog sustava. Ovisno o kategoriji zaštite, zaštićeno područje proglašava Hrvatski sabor, Vlada Republike Hrvatske ili predstavničko tijelo nadležne jedinice.

Svrha rada je prikazati važnost razvoja održivog turizma u cjelokupnom turizmu Republike Hrvatske. Metode koje su korištene tijekom istraživanja su: metoda komparacije, metoda analize, metoda deskripcije i metoda sinteze.

Održivi turizam predstavljaju svi oblici turističkog razvoja, upravljanja i aktivnosti koje trajno održavaju okolišni, društveni i ekonomski integritet i dobrobit prirodnih, izgrađenih i kulturnih resursa. Kako bi se mogao razvijati na pravi način, turizam treba kvalitetan i čist okoliš, a svojim razvojem svakodnevno ugrožava kakvoću tog okoliša.

Rješenje tog problema leži u održivom razvoju turizma koji će stvoriti pozitivan odnos između razvoja turizma i zaštite okoliša.

Rad se sastoji od pet poglavlja. Nakon uvoda, u prvom poglavlju objasnit će se odnos između zaštite prirode i turizma, njihove dodirne točke, međusobni interesi i potencijalni negativni učinci. Drugo poglavlje pojmovno objašnjava zaštićena područja, njihova načela i kategorizaciju u Hrvatskoj i svijetu. U trećem poglavlju obrađuju se prvi nacionalni parkovi u svijetu, njihova povijest, tipovi parkova uz pregled glavnih značajka osam nacionalnih parkova u Republici Hrvatskoj. Četvrto poglavlje analizira ulogu održivog turizma u zaštićenim područjima, koje se koristi i problemi javljaju u tom procesu uz predložene potencijalne preporuke razvijanja modela održivog razvoja.

2. MEĐUOVISNOST ZAŠTITE PRIRODE I TURIZMA

Većina zaštićenih prirodnih područja, poglavito kad je riječ o većim prostorima ima stanovito turističko značenje. Nacionalni parkovi u tom su pogledu svakako najzanimljiviji. U samoj zakonskoj definiciji nacionalnog parka uključena je njegova turističko-rekreativna funkcija, ali tako da mora biti podređena posjećivanju i razgledavanju te da ne smije ugroziti izvornost prirode. Detaljnije korištenje regulira se prostornim planom kojeg donose odgovarajuća tijela. U praksi su na relaciji turizam-nacionalni parkovi ipak česta nerazumijevanja, polemike pa i politički pritisci.

Međutim, današnji konflikti i problemi ne nastaju uvijek zbog nedostatka kvalitetnih planova, nego zbog njihova drastičnog narušavanja ili potpunog mimoilaženja pri realizaciji, korištenju i raspolaganju prostorom koje se ne vodi po službenom planu upravljanja već prema višim interesima. Osim planiranja za zaštitu prirode važna je i dosljedna provedba tih planova, pravna regulativa i odgovarajuće službe.

Održivi i odgovorni ekološki turizam trebao bi biti jedan od glavnih pokretača ukupnog gospodarskog razvoja jer se jedino taj oblik ponude može ravnopravno nadmetati na europskom i svjetskom turističkom tržištu. Nacionalni ustroj ekološkog turizma sastavnica je svake nacionalne turističke strategije i glavna poluga održivog razvoja. On stvara nove smjerove i razvojnu filozofiju i omogućuje promicanje međunarodne prepoznatljivosti prirodnog bogatstva zemlje. Izravno utječe na racionalno upravljanje prirodnim resursima, zapošljavanje, rast standarda i određivanje nosivog turističkog kapaciteta.¹

Evolucija društva uspjela je zblížiti interese zaštite prirode i turizma, ujediniti te dvije suprotnosti koje se u suvremenom načinu života ne smiju odvajati. Sukladno sveopćim naporima usmjerenim pomirbi interesa zaštite prirode i turizma u nacionalnim parkovima, važno je prikazati njihove međusobne suprotnosti i uravnotežiti negativne i pozitivne strane. Suprotnosti koje nastaju spontano ili nesvjesno zbog tradicionalnih i naslijeđenih sukoba tih dvaju čimbenika, većinom su prouzročene nedovoljnim poznavanjem međuovisnosti prirode i turizma.

¹ H. Carić, Održivi turizam u 10 koraka, planiranje održivog turizma zasnovanog na baštini i prirodnom nasljeđu, Zagreb, Institut za turizam, 2006., str. 11.

2.1. Negativan utjecaj turizma na zaštitu prirode

Često se događa da turizam negativno utječe na prirodu u nacionalnim parkovima. Razlog je što rukovodstvo parkova i ostali zaposlenici nemaju dovoljno znanja i ne shvaćaju svrhu postojanja parka. Unatoč tome što turizam štetno djeluje na prirodu, pitanje je djeluje li toliko negativno kao industrija i tehnika. Dobre strane turističkog djelovanja i iskorištavanja prirodnih dobara jesu u tome što imaju pretežito sezonski karakter pa se priroda opet može regenerirati, održati svoj osnovni ritam i vratiti estetski izgled, dok u drugim gospodarskim granama nije tako.

Analize nepobitno ukazuju na štetnost turizma, međutim dokazano je da on ne mora ugroziti prirodne resurse, a osobito prirodne vrijednosti bez kojih se ne bi mogao uspješno razvijati. Tri su razloga zbog kojih turizam utječe na prirodne prostore: ²

1. Velike mase ljudi nekoliko puta u godini napuštaju svoje trajno prebivalište da bi promijenili sredinu, odmorili se i osposobili za rad.
2. Moraju se poduzeti razne organizacijske i tehničke mjere kako bi se na određenim područjima i mjestima pripremio odgovarajući prihvat koji će uspješno zamijeniti privremeni dom.
3. Turisti će na svojem putovanju nekad hotimice, a nekad i nehotice na razne načine štetno utjecati na prirodu.

Štetni utjecaji mogu se podijeliti u dvije skupine: na štete što ih čine organizatori turizma i na štete što ih čine turisti. Prva i najopasnija skupina obuhvaća sljedeće zahvate: sječa šuma, priprema zemljišta i njegovo isušivanje, gradnja prometnica, parkirališta, staza i drugih objekata. Tome se pribrajaju prostorno planiranje, zoniranje i utvrđivanja područja za gradnju turističkih objekata i drugi ugostiteljski prostori različitih namjena. ³

Druga skupina utjecaja najviše se očituje u kampovima, odmaralištima za mladež i ferijalnim naseljima, unutar kojih turisti čine štete poput: loženja vatre prilikom pripreme jela, ostavljanje smeća, gaženje tla, uništavanje i trganje raznih biljaka i slično.

² P. Vidaković, Nacionalni parkovi i zaštićena područja u RH, Zagreb, Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizma, 2003., str. 27.

³ Ibidem, str. 28.

Tablica 1. Tipovi negativnih utjecaja posjetitelja koji moraju biti pod nadzorom

Promatrani utjecaji	Utjecaj na kvalitetu prirode	Objašnjenje
Previše posjetitelja	Stres za okolinu, životinje mijenjaju ponašanje	Iritacija, smanjenje kvalitete, potreba za granicom
Prejak razvoj	Prekomjerna infrastruktura	Nepotreban urbani razvoj
Rekreacija Gliseri Safari	Ometanje divljači Ometanje divljači	Ranjivost tijekom gniježdenja Uništavanje staza
Zagađivanje Buka Otpad Vandalizam	Uništavanje zvukova Narušavanje okoliša Uništavanje objekta	Iritacija divljači i posjetitelja Estetska i zdravstvena šteta Oskvrnuće prirodnih oblika
Brzina Vozila Terenska vožnja	Smrtnost divljači Uništavanje tla i vegetacije	Ekološke promjene, prašina Smetnje divljim vrstama
Ostali utjecaji Skupljanje suvenira Paljenje šuma Ceste i iskopi Energetska mreža Umjetne rupe Uvoženje egzotičnih vrsta	Oskvrnuće prirodnih atrakcija Smrtnost životinjskih vrsta Uništavanje njihovih staništa Gubitak staništa, isušivanje Uništenje vegetacije Konkurencija među vrstama	Školjke, endemi Poremećaj ravnoteže Estetski ožiljci Estetski utjecaj Potrebni zahvati u tlu Konfuzija

Izvor: P. Vidaković, Nacionalni parkovi i zaštićena područja u RH, Zagreb, 2003., str. 33.

Negativni utjecaji posebno su izraženi u krajevima gdje postoje ili gdje još nastaju turističke koncentracije. Mnogi primjeri dokazuju da se zaštita prirode i turizam svakodnevno prožimaju i sukobljavaju u svim dodirnim točkama, ali te suprotnosti se mogu umanjiti do krajnjih granica razumnom koordinacijom i neprekidnom suradnjom, te organiziranom društvenom akcijom i podređivanjem privatnih interesa općem dobru.

2.2. Simbioza zaštite prirode i turizma

Svako uništavanje prirodnih dobara nanosi izravne gospodarske štete turizmu jer on ostaje bez svog temelja i osnovnih uvjeta za razvoj. Turizam koji se ne bi temeljio na zaštiti prirode još bi više opteretio život domicilnog stanovništva, pa se i zato mora voditi računa o granicama njegovog razvoja.

Dodirne točke zaštite prirode i turizma ponajprije su društveno-ekonomske naravi i zato se samo dogovorom može ostvariti materijalna baza turizma. Time on stvara mogućnosti za vlastiti život i razvoj, a zaštitari dolaze do novca za svoje potrebe. Važno je da turizam ostvaruje svoje funkcije valoriziranjem prirodnih dobara, a ne njegovim fizičkim trošenjem. Brigom o pojedinim prirodnim cjelinama podupire se turizam i onda kada je riječ o pasivnoj zaštiti pejzaža ili rijetkih primjeraka flore i faune, a i onda kada se aktivno štite osobite iznimke u živoj i neživoj prirodi.⁴

Racionalnim iskorištavanjem šuma, lovom i ribolovom i odgojnim utjecajem na posjetitelje treba čuvati prirodna bogatstva koja služe za turističko-rekreacijske svrhe. Svi oblici zaštite pojedinih područja idu u prilog turizmu i stavljaju mu se na raspolaganje kao isključivom korisniku. Turizam uvelike pomaže službi zaštite prirode, aktivno šireći njezinu ulogu, popularizirajući prirodne vrijednosti i novčano podupirući očuvanju zaštićenih objekata.

Osnivaju se tijela što ih čine predstavnici znanosti, turizma i domicilnog stanovništva. Pomoću tih tijela lakše se provode turističke diferencijacije zaštićenih prostora namijenjenoj izgradnji i omogućuje se optimalno valoriziranje njegovih prirodnih vrijednosti.⁵

⁴ P. Vidaković, op. cit., str. 33.

⁵ Ibidem, str. 39.

2.3. Održivi turizam

Održivi turistički razvoj zadovoljava potrebe turista i njihovih domaćina štiteći i unapređujući razvojne mogućnosti. Želi ostvariti upravljanje resursima tako da ekonomske, socijalne i estetske potrebe budu ostvarene, a da se pritom održi kulturološki integritet, osnovni ekološki procesi, biološka raznolikost i sustavi na kojima počiva život.⁶

Neka od osnovnih načela održivog turizma jesu:⁷

- Prepoznavanje važnosti baštine;
- Briga o lokalitetima baštine;
- Razvoj partnerstva za višestruku korist;
- Ugradnja pitanja baštine u poslovno planiranje;
- Investiranje u ljude i lokalitete;
- Oglašavanje i promoviranje odgovornosti u oblikovanju turističkih proizvoda;
- Pružanje visoko kvalitetnih doživljaja posjetiteljima;
- Uvažavanje prava i obaveza lokalnoga, autohtonog stanovništva.

Uspješan i održiv razvoj turizma u zaštićenim područjima zahtijeva učinkovito planiranje, uzimajući u obzir često sukobljene uloge očuvanja prirode i turizma. Ovo nije lak zadatak za upravljanje, ali ako je uspješan nudi vrlo dobre mogućnosti za uključivanje dionika i zajednice na dugoročne staze. Neophodna je suradnja s upravom parka kako bi planirali budući razvoj turizma i kako bi se izbjegli negativni utjecaji poput povećanog broja posjetitelja, gustog prometa i neprikladnog razvoja infrastrukture.

Dobro planirani turistički plan razvoja treba odgovoriti na sljedeća ključna pitanja:

1. Kakav je trenutni utjecaj turizma na zaštićeno područje i na lokalne zajednice?
2. Postoje li problemi s trenutnom razinom upotrebe?
3. Koliko posjetitelja može primiti zaštićeno područje bez negativnog utjecaja?

⁶ World Tourism Organization <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> (22. svibnja 2020.)

⁷ H. Carić, op. cit., str. 6.

4. Kako plan upravljanja parkom može osigurati i povećati sudjelovanje zajednice i dionika?

Održivi turizam ne znači ostvarivanje brzih i kratkoročnih ekonomskih rezultata, nego podrazumijeva efekte koji su s ekonomskog, sociološkog, ekološkog i etičkog stajališta zadovoljavajući u dužem vremenskom periodu. Jedino tako se osigurava kontinuirano zadovoljenje osnovnih potreba, kako turista, tako i stanovnika turističkih područja. To se može postići ako se razvije svijest o potrebi osobne kontrole i promjene ponašanja kod kreatora, posrednika i korisnika usluga u turističkom prometu. Posebnu pažnju treba posvetiti aktivnostima obrazovanja, obuke i podizanja svijesti, kako bi se javnost na adekvatan način upoznala s najvažnijim ciljevima i zadacima održivog turizma i usavršile profesionalne i poslovne vještine u ovoj oblasti. Informacije o turizmu i njegovim utjecajima na prirodnu i kulturnu sredinu moraju biti dostupne široj javnosti, a naročito lokalnom stanovništvu kako bi se ono aktivno uključilo u proces planiranja i donošenja svih važnijih razvojnih odluka.⁸

Iz spomenutog proizlazi neophodnost usklađivanja interesa između subjekata koji se zalažu za strogu zaštitu životne sredine i državnih tijela u cilju poboljšanja kvalitete života lokalne zajednice. Pri tome, neophodno je osigurati pravednu distribuciju koristi i troškova između različitih grupa stanovništva i sektorskih interesa unutar date lokalne zajednice kojoj pripada nacionalni park.

⁸ D. Jovičić, V. Ivanović, "MENADŽMENT TURIZMA U NACIONALNIM PARKOVIMA" *Tourism and hospitality management* 10, br. 3-4 (2004): 93-105.

3. ZAŠTIĆENA PODRUČJA I NJIHOVA KLASIFIKACIJA

Da bi neka prirodna ili kulturna cjelina dobila poseban status i zaštitu dužna je udovoljavati zadanim nacionalnim i međunarodnim kriterijima, mora posjedovati određene prirodne ili kulturne vrijednosti. Za te vrijednosti zadužen je IUCN (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) koji je odredio posebne kategorije od koje svaka ima svoju definiciju.

Zaštita se temelji na znanstvenim spoznajama putem kojih se klasificiraju područja s obzirom na njihove izvorne i izmijenjene prirodne aktivnosti i njihovu ugroženost, te odlučuje o njihovoj zaštiti. Određuju se mjere kako bi se određeno područje održalo i sačuvalo od nestanka. Ciljevi su njihovo cjelovito očuvanje i restituiranje pojedinih oštećenih ili nestalih vrijednosti gdje je to moguće.

Da bi se uspješno upravljalo zaštićenim područjima, potrebno je slijediti osam osnovnih načela:⁹

1. Prilagodljivo upravljanje (fleksibilnost u planiranju, ugradnja odgovarajućih pokazatelja);
2. Transparentnost i otvorenost (odluke unaprijed predstaviti javnosti na otvoren način i poticati sudjelovanje lokalne javnosti);
3. Sudjelovanje javnosti (edukacija i interpretacija);
4. Partnerstvo;
5. Međunarodna suradnja;
6. Akcijski planovi;
7. Praćenje (monitoring);
8. Studije i istraživanja.

⁹ M. Črnjar, K. Črnjar, Menadžment održivog razvoja, Opatija, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2009., str. 217.

3.1. Kategorizacija zaštićenih područja

IUCN je postavio kategorije zaštite prirodnih područja njih osam, a nacionalni parkovi svrstani su u II. kategoriju. Prva kategorija jesu strogi prirodni rezervati koji služe za znanstveno proučavanje, promatranje, izobrazbu i održavanje genetskih resursa. Primjerice, kod nas takav status imaju Hajdučki i Rožanski kukovi i Bijeleske stijene.

Tablica 2. IUCN-ova međunarodna kategorizacija i definicija zaštićenih područja

	KATEGORIJA	DEFINICIJA
I.	Strogi prirodni rezervati	Površina kopna ili mora koja sadržava iznimne ekosustave, geološke ili fiziološke vrste raspoložive primarno radi znanstvenog istraživanja ili nadzora.
II.	Nacionalni park	Prirodno područje kopna ili mora određeno za zaštitu ekološkog integriteta jednog ili više ekosustava za sadašnje ili buduće naraštaje.
III.	Prirodni spomenici	Područje koje sadržava jedno ili više znakovitih prirodnih ili prirodno-kulturnih oblika koji imaju iznimnu vrijednost.
IV.	Habitat	Površina kopna ili mora ovisna o aktivnoj intervenciji uprave radi održavanja ili zadovoljavanja zahtjeva posebne vrste.
V.	Zaštićen krajolik/morska veduta	Površina zemlje s obalom i morem gdje je interakcija čovjeka i prirode s vremenom stvorila područje znakovitih ekoloških ili kulturnih vrijednosti.
VI.	Resursna zaštićena područja pod upravom	Područje koje sadržava nemodificirane prirodne sustave, vođene radi dugotrajne zaštite i održavanja biološke raznolikosti.
VII.	Prirodno biotičko područje/antropološki rezervat	Omogućavanje života ljudskim zajednicama u skladu s prirodom.
VIII.	Višestruko korišteno upravljano područje/upravljani resurs	Prihvatljiva eksploatacija vode, šume, divljači i pašnjaka uz zaštitu prirode primarno usmjerene na podršku ekonomskim aktivnostima.

Izvor: M. Črnjar, K. Črnjar, Menadžment održivog razvoja, Opatija, 2009., str. 215.

3.2. Zaštićena područja u Republici Hrvatskoj

Priroda je u Hrvatskoj neponovljiva u svojoj različitosti, bogatstvu i ljepoti. Iznimnu geografsku i biološku raznolikost Hrvatska zahvaljuje snažnom ispreplitanju mediteranskih, dinarskih i panonskih bio-geografskih utjecaja na relativno malom području.

Zakonom o zaštiti prirode iz 1976. i zakonima o zaštiti prirode iz 1994. i 1997. godine uređen je način zaštite prirode i propisani su određeni dijelovi žive i nežive prirode koji su zbog svoje znanstvene, kulturne izobrazbe i povijesne ili estetske vrijednosti osobito važni za Hrvatsku. Ti se dijelovi nazivaju posebno zaštićenim objektima (PZO).¹⁰

Bogatstvo prirodnih područja, rezervata i cjelina svrstava Hrvatsku u sam vrh zemalja koje se mogu dičiti svojom ljepotom i posebnošću. Raznolikost prirodnih sustava poput Jadranskog mora, rijeka, jezera, planina, šume, rijetkih biljka i životinja odavno privlači ljubitelje prirode i istraživače.

Zakon o zaštiti prirode iz 2003. godine uvodi pojam planova upravljanja zaštićenim područjima u Hrvatskoj, dok Zakon o zaštiti prirode iz 2005. godine određuje da se upravljanje većinom kategorija zaštićenih područja (strogim rezervatom, nacionalnim parkom, parkom prirode, regionalnim parkom, posebnim rezervatom i zaštićenim krajobrazom) provodi na temelju plana upravljanja. Planovi upravljanja se donose za razdoblje od 10 godina, a mogu se izmijeniti nakon pet godina.¹¹

Zaštićenim prirodnim vrijednostima upravljaju javne ustanove. Javnu ustanovu za upravljanje osniva Republika Hrvatska, a osnovna im je djelatnost zaštita, održavanje i promicanje zaštićenih područja radi očuvanja izvornosti prirode, neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara.

¹⁰ P. Vidaković, op. cit., str. 221.

¹¹ Ibidem, str. 218.

Tablica 3. Zaštićena područja u Republici Hrvatskoj - kategorije

	Kategorija	Broj	Površina
I.	Strogi rezervati	2	24,25
II.	Nacionalni park	8	966,65
III.	Posebni rezervat	77	398,30
IV.	Park prirode	11	4020,90
V.	Regionalni park	2	1020,12
VI.	Spomenik prirode	81	1,18
VII.	Značajni krajobraz	83	1077,77
VIII.	Park - šuma	26	30,23
IX.	Spomenik parkovne arhitekture	119	7,78

Izvor: M. Črnjar, K., Črnjar, Menadžment održivog razvoja, Opatija, 2009., str. 218.

Zaštićena područja danas obuhvaćaju 8,61% ukupne površine Republike Hrvatske, odnosno 12,32% kopnenog teritorija i 1,95% teritorijalnog mora. Najveći dio zaštićene površine su parkovi prirode (4,90%). Nacionalne kategorije u najvećoj mjeri odgovaraju jednoj od međunarodno priznatih IUCN-ovih kategorija zaštićenih područja.¹²

¹² Ministarstvo zaštite okoliša i energetike <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja> (22.05.2020.)

4. NACIONALNI PARKOVI I NJIHOVA PODJELA

Gotovo svaka zemlja koju je priroda obdarila nacionalnim parkovima ima svog miljenika među njima, a njegovo posjećivanje smatra se svojevrsnom „obvezom“. Priča kaže da svaki pravi Kanađanin mora bar jednom u životu posjetiti Banff. Slična razmišljanja mogu se čuti za Olimpos u Grčkoj, Yellowstone u SAD-u i Gran Paradiso u Italiji. Hrvati su pak ponosni i diče se svojim Plitvičkim jezerima. Nacionalni parkovi su najvrjedniji dio prirode, blago i ponos svake nacije i zato ih svaka zemlja nastoji imati što više.

4.1. Prvi nacionalni parkovi

Međunarodna komisija za nacionalne parkove utvrdila je 1963. godine kriterije za selekciju i izradila tekst note koji su poslani svim zainteresiranim vladama. Razrađena su osnovna načela na temelju kojih se nekom području može priznati status nacionalnog parka.

Kada je prvi put izraz „nacionalni park“ upotrijebljen u drugoj polovici 19. stoljeća, time je ujedno označen najviši i najcjelovitiji oblik zaštite prirode u povijesti čovječanstva. Prvi nacionalni park u svijetu je Yellowstone, osnovan 1872. u SAD-u. Slijedi Royal u Australiji koji je osnovan 1879., zatim Banff u Kanadi 1885. i Novozelandski Tongariro utemeljen 1887. godine.¹³

To je ujedno bila i potvrda o sazrijevanju misli o nužnosti zaštite pojedinih prirodnih cjelina. Svrha prvih nacionalnih parkova je bila da se određeni prostor očuva u prirodnom stanju, da se u njemu ukinu privatna istraživanja i da služi za odmor i rekreaciju. Na ulazu u Yellowstoneu je uklesano „Da služi u korist i za užitek narodu“.

¹³ P. Vidaković, op. cit., str. 24.

Tablica 4. Prvi nacionalni parkovi u svijetu

Država	Ime	God. Prog.
SAD	Yellowstone	1872.
	Sequoia	1890.
	Yosemite	1890.
	Kings Canyon	1890.
	Mount Rainer	1899.
Australija	Royal	1879.
	Belair	1891.
	Mount Buffalo	1898.
	Wilson's Promontory	1898.
	John Forrest	1900.
Kanada	Banff	1885.
	Glacier	1886.
	Yoho Waternton	1886.
	Lakes	1895.
Novi Zeland	Tongariro	1887.
	Egmont	1900.

Izvor: P., Vidaković, Nacionalni parkovi i zaštićena područja u RH, Zagreb, 2003. str. 25.

Na desetom generalnom zasjedanju IUCN-a u New Delhiju (1969.) utvrđena je nova i potpuna definicija nacionalnog parka kao područja sa sljedećim značajkama:¹⁴

1. Nacionalni park je relativno veliko područje iznimne ljepote gdje jedan ili više prirodnih ekosustava nisu mijenjani ljudskim korištenjem i gdje biljni i životinjski svijet, geološke i morfološke osobitosti imaju posebnu važnost za znanost, odgoj, izobrazbu i rekreaciju.
2. O parku se brine, štiti i upravlja najviši organ vlasti u zemlji, poduzimajući mjere da se u cijelom zaštićenom prostoru spriječi ili ograniči naseljavanje i

¹⁴ P. Vidaković, op. cit., str. 35.

eksploatacija kako bi se očuvale ekološke, geomorfološke i estetske karakteristike koje su bile pretpostavka za osnivanje zaštićenog teritorija.

3. Mogućnost posjećivanja je dopuštena pod određenim uvjetima, služi za uživanje, nastavu, rekreaciju i kulturno uzdizanje. Ova definicija potvrđuje dvostruku namjenu nacionalnih parkova – zaštitnu i turističku.

4.2. Tipovi nacionalnih parkova

Kada je osnovan, Yellowstone je postao primjer drugim zemljama u određivanju sadržaja, ciljeva rada i života u nacionalnim parkovima. Njegova glavna zadaća oduvijek je bilo očuvanje prirode, znanstveno proučavanje njezine specifične vrijednosti, da što više ljudi vidi njegove ljepote, a da pritom ne utječe na onečišćenje i narušavanje prirode i njezinih zakona.

Sustav koji vlada u Yellowstoneu postao je svjetski sustav vrijednosti nazvan američkim. U njemu osim izobrazbe, znanstvene i kulturne uloge poželjan i turizam, dakako u strogo zadanim i nadziranim okvirima. Zato svi parkovi koji djeluju na takav način pripadaju američkom liberalnom tipu nacionalnog parka. Prvi poticaji za proglašenje nacionalnih parkova u Europi javljaju se 1909. u Švedskoj i Švicarskoj. Švedska je proglasila svoje nacionalne parkove iste godine, njih devet, a Švicarska koja i danas ima samo jedan nacionalni park utemeljila ga je 1914. godine. Švicarski nacionalni park tipičan je primjer parka u kojem je sve ograničeno, a puno toga i zabranjeno. Po njemu se zove i drugi tip nacionalnog parka, takozvani europski tip.¹⁵

Svrha švicarskog parka je zaštita prirode od svih čovjekovih utjecaja i zahvata. Od osnutka nema lova ni ribolova i zabranjeno je iskorištavanje šumi i pašnjaka. Cjelokupan biljni i životinjski svijet prepušten je prirodnim zakonima.

Danas u svijetu postoji više tipova nacionalnih parkova, od kojih su dva temeljna, a svi ostali sekundarni. Dva temeljna jesu:

- Američki tip: područje u kojem se ne dopuštaju veći gospodarski zahvati, ali služi za turističko posjećivanje i uživanje u prirodnim ljepotama.

¹⁵ P. Vidaković, op. cit., str. 33.

- Europski tip: prirodno područje u kojem je strogo zabranjen čovjekov utjecaj na prirodu i njezine zakone.

Parkovi američkog tipa dopuštaju slobodnije ponašanje, u njima nema većih gospodarskih pothvata, služe za odmor i uživanje u prirodi s važnom odgojnom i rekreacijsko-turističkom ulogom. Europski način ne dozvoljava gospodarsku djelatnost, a svrha je da ponajprije služe znanstveno-istraživačkom djelovanju. Prepušteni su prirodnom razvoju bez čovjekovog miješanja, osim iznimno kad to pridonosi prirodnoj slobodnoj evoluciji.

5. NACIONALNI PARKOVI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Hrvatska ima osam nacionalnih parkova od kojih jedan, Plitvička jezera, pripada svjetskoj prirodnoj baštini. Njih pet su u unutrašnjosti: Paklenica, Risnjak, Krka, Plitvička jezera i Sjeverni Velebit, dok su Mljet, Kornati i Brijuni na moru. Oni svojom prirodnim vrijednostima, florom, faunom, hidrografskim i geološkim osobnostima, šumama i turističkim mogućnostima stječu uvjete za promicanje u nacionalne parkove, o čemu ponajprije odlučuje znanost.

Po očuvanoj prirodi Hrvatska je među najbogatijim zemljama Europe, a zaštićena priroda jedan je od najjačih hrvatskih brendova. To potvrđuje i činjenica kako je trećina teritorija Hrvatske dio najveće svjetske mreže zaštićenih područja – europske ekološke mreže Natura 2000. Zbog iznimnih prirodnih i krajobraznih vrijednosti, naših osam nacionalnih parkova i jedanaest parkova prirode prepoznati su na karti svijeta kao mjesta koje se mora vidjeti i doživjeti.

Slika 1. Karta nacionalnih parkova u Republici Hrvatskoj

Izvor: <https://www.parkovihrvatske.hr> (22.05.2020.)

5.1. Nacionalni park Plitvička jezera

Plitvička jezera su najveći i najstariji nacionalni park u Hrvatskoj. Park je smješten u gorskoj Hrvatskoj, između planinskog lanca Male Kapele na zapadu i sjeverozapadu i Ličke Plješivice na jugoistoku. Administrativno se nalazi na području Ličko-senjske i Karlovačke županije.

Svojom ljepotom ovo je područje oduvijek privlačilo zaljubljenike u prirodu, pa je već 8. travnja 1949. godine proglašeno prvim nacionalnim parkom u Hrvatskoj. Proces osedavanja kojim se formiraju sedrene barijere i stvaraju jezera, predstavlja jedinstvenu vrijednost zbog čega su Plitvička jezera dobila međunarodno priznanje 26. listopada 1979. godine, upisom na UNESCO-ov popis svjetske baštine.¹⁶

Park pripada objektima osobite prirodne, znanstvene, kulturne, obrazovne, estetske i turističke vrijednosti, zbog čega svake godine privlači sve više i više domaćih i stranih znanstvenika, ljubitelja prirode i turista iz cijelog svijeta. U narodu se često kaže kako su Plitvička jezera nacionalni ponos i blago. Osim vode, slapova i sedre velika su prirodna vrijednost špilje (pećine).

Šuma koja okružuje jezera ima važnu ulogu u stvaranju, održavanju i čuvanju stvaralačkog procesa prirode. Šuma je ne samo zaštitni pojas oko jezera već regulator klimatskih prilika i sklonište mnogim životinjama. Ona pročišćava zrak, sprečava eroziju tla i utječe na ravnomjerniji raspored otjecanja oborinskih voda. Šume imaju primarnu zaštitnu ulogu te sekundarnu gospodarsku ulogu u parku. Sjeveroistočni dio pokrivaju lisnate šume (bukva) a sjeverozapadni, jugozapadni i dio jugoistočnog prostora mješovite šume (jela i bukva).¹⁷

¹⁶ Nacionalni park Plitvička jezera <https://np-plitvicka-jezera.hr/o-parku/opcenito> (22.05.2020.)

¹⁷ P. Vidaković, op. cit., str. 268.

Slika 2. Nacionalni park Plitvička jezera

Izvor: <https://np-plitvicka-jezera.hr> (23.05.2020.)

5.2. Nacionalni park Paklenica

Nacionalni park Paklenica prostire se na obroncima južnog Velebita s najvišim vrhovima - Vaganski vrh (1757 metra) i Sveto brdo (1753 metra). Administrativno se nalazi na području Zadarske županije i Ličko-senjske županije, dok je status nacionalnog parka dobila 19. listopada 1949. Na relativno malom području susreće se iznimno bogatstvo geomorfoloških pojava i oblika, raznolik biljni i životinjski svijet, atraktivni krajolici i netaknuta priroda.

Među glavnim obilježjima parka su autohtone šume crnog bora, nekoliko tipova bukovih šuma i duboki kanjoni s potocima – Velika i Mala Paklenica. Širi prostor nacionalnog parka odlikuje se raznolikom kulturnom baštinom. Zanimljiva je bogata flora zastupljena s oko 800 biljnih vrsta.¹⁸

Što se tiče međunarodne zaštite, Paklenica pripada programima UNESCO-ov rezervat biosfere planine Velebit, Natura 2000 i UNESCO-ov popis svjetske baštine. Sam pojam rezervat biosfere ne predstavlja strogu zaštitu prirode već koncept upravljanja

¹⁸ R. Deželić, L. Elez, Nacionalni parkovi i parkovi prirode RH, Zagreb, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, 2003., str. 12.

područjem podijeljenim u tri zone - područje jezgre, zaštitna zona i prijelazno područje. Godine 2017. kada su uvršteni na popis svjetske baštine, bukove šume postaju dio svjetskih značajnih lokaliteta.¹⁹

Park plijeni pozornost prirodnim ljepotama i rijetkostima među kojima su špilje, od kojih su najpoznatije: Manita peć, Veliki sklop i jama Vodarica. Špilje su bogate brojnim i zanimljivim sigama koje privlače znanstvenike i speleologe radi istraživanja, a gospodarski obogaćuju turističku ponudu parka.

Slika 3. Nacionalni park Paklenica

Izvor: <https://np-paklenica.hr> (23.05. 2020.)

¹⁹ Nacionalni park Paklenica <https://np-paklenica.hr/hr/park-hr/međunarodna-proglašenja> (23.05.2020.)

5.3. Nacionalni park Risnjak

Nacionalni park Risnjak nalazi se na sjeverozapadu Hrvatske, na području Gorskog kotara. Posebnim zakonom šuma Risnjaka se 1953. godine proglašava nacionalnim parkom kao predjel osobite prirodne ljepote i znanstvene vrijednosti. Prijedlog za proglašenje uputio je jedan od poznatijih hrvatskih znanstvenika Ivo Horvat.

Pretežni dio parka izgrađen je od vapnenca i dolomita s vrlo izraženim krškim oblicima (škrape, točila, ponikve, ponori, jame). U užoj zoni parka nalazi se veliki broj prirodnih znamenitosti zbog kojih je područje i uvršteno u najviši stupanj zaštićene prirode.²⁰

Uz bogatstvo vegetacijskog pokrova, usko je povezana i raznolikost životinjskog svijeta. Obitavaju tri velike zvijeri Europe: ris (*Lynx lynx*) po kojem je i Risnjak dobio ime, vuk (*Canis lupus*) i smeđi medvjed (*Urus arctos*). Također, tu je čitav niz sisavaca, vodozemaca i ostalih predstavnika faune. Potrebno je spomenuti više od 130 vrsta leptira od kojih je nekoliko endemskih vrsta.²¹

Slika 4. Nacionalni park Risnjak

Izvor: <http://np-risnjak.hr/> (26.05. 2020.)

²⁰ Nacionalni park Risnjak <http://np-risnjak.hr/prirodna-obiljezja-parka/> (26.05.2020.)

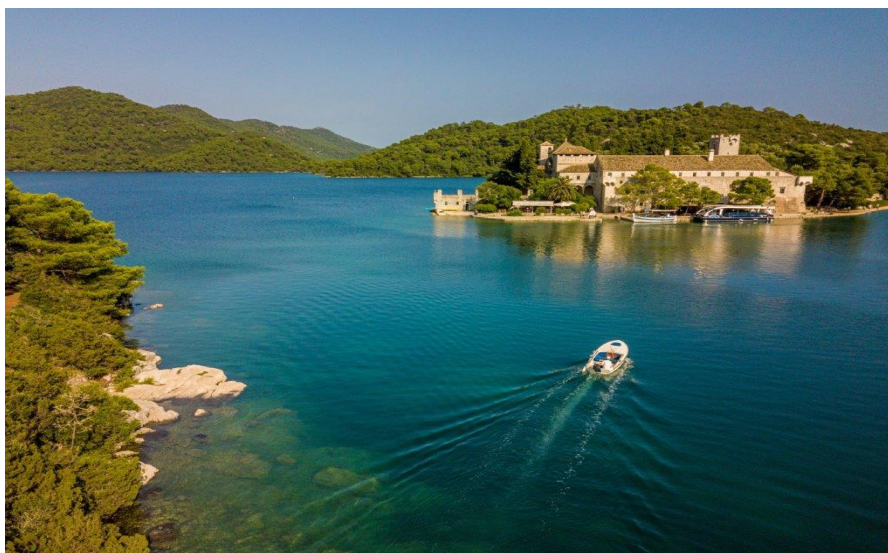
²¹ D. Deželić, L. Elez, op. cit., str. 15.

5.4. Nacionalni park Mljet

Nacionalni park Mljet, zbog osebujnih prirodnih vrijednosti i zemljopisnih osobina, kulturno-povijesnih i turističkih vrijednosti, proglašen je 1960. godine zaštićenim područjem i dobio je status nacionalnog parka. Područje parka obuhvaća zapadni dio Mljeta, Veliko i Malo jezero, uvalu Soline i morski pojas širine 500 metara.

Otok Mljet pripada južnodalmatinskoj otočnoj skupini i zajedno s Korčulom i Lastovom čini vanjske otoke Dubrovačkog arhipelaga. Mljetske šume najčešće tvori alepski bor i one su među najbolje očuvanim šumama tog tipa na Sredozemlju. Postoje i brojne endemske biljke poput dubrovačke zečine, jupiterove brade i drvenaste mlječike.²²

U sklopu parka nalaze se brojni kulturno-povijesni spomenici, među kojima su rimske palače iz 3. stoljeća, kasnoantičke građevine, monumentalni benediktinski samostan sv. Marije na Velikom jezeru iz 12. stoljeća, dvor predstavnika Dubrovačke republike i brojne stare crkvice ili njihove ruševine iz 10. stoljeća gdje su živjeli i djelovali mnogi istaknuti predstavnici hrvatskog kulturnog života.²³

Slika 5. Nacionalni park Mljet

Izvor: <https://np-mljet.hr/> (26.05. 2020.)

²² Nacionalni park Mljet <https://np-mljet.hr/biljni-svijet/> (26.05. 2020.)

²³ P. Vidaković, op. cit., str. 275.

5.5. Nacionalni park Kornati

Kornati su jedinstvena otočna skupina ne samo kod nas, već u cijelom Sredozemlju. Proglašeni su 1980. nacionalnim parkom temeljem posebnog zakona. Otoci su svrstani u četiri otočna niza, izrazito dinarskog smjera pružanja, a ime su dobili prema najvećem otoku Kornatu. Otočje je omeđeno sa sjeverozapada Dugim otokom, na jugoistoku otocima skupine Žirja, prema kontinentu otocima Pašman, Vrgada i Murter.

Kopneni dio obuhvaća više od 140 otoka i otočića. Geografske, ekološke i geomorfološke vrijednosti čine ga nadasve prirodnim fenomenom. Iako, Kornati u cjelini gledano još nisu temeljito istraženi, postoje podaci koji svjedoče o osobitim prirodnim i kulturno-povijesnim odlikama.

Arheološke iskopine otkrile su ostatke ilirskog naselja, rimske vile iz 1. stoljeća, rimske solane, crkvice iz 12. stoljeća i ilirske utvrde. Tragova naselja na Kornatima ima čak od neolita.²⁴

Slika 6. Nacionalni park Kornati

Izvor: <http://www.np-kornati.hr/> (28. 05. 2020.)

²⁴ P. Vidaković, op. cit., str. 278.

5.6. Nacionalni park Brijuni

Brijunsko otočje smješteno je kod zapadne obale Istre, od koje je udaljeno Fažanskim kanalom širokim dva kilometra. Čini ga 14 otoka i otočića. Među njima su dva veća: Veli Brijun (690 ha) i Mali Brijun (170 ha), a 12 je manjih.

Brijuni su proglašeni nacionalnim parkom 1983. na temelju posebnog zakona. Tim zakonom se osiguravaju uvjeti za trajnu zaštitu, održavanje, čuvanje, unaprjeđenje i korištenje prirodnih, kulturnih i povijesnih vrijednosti kao izuzetne prirodne i kulturno-povijesne cjeline, kojoj poseban značaj daje dugogodišnja prisutnost i djelovanje predsjednika Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Josipa Broza Tita.²⁵

Mnogobrojne ville rustice kao središta velikih zemljišnih posjeda svjedoče o bogatstvu zemlje i intenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Vile se nalaze u uvali Madona, u uvali Verige, na lokalitetu Kolci, u luci Brijuni, u zaljevu Ribnjak, u uvali Javorika, u zaljevu sv. Nikole i na istočnoj obali otoka Vange.²⁶

Potkraj 19. st. otok će doživjeti procvat dolaskom Paula Kupelwiesera, kada započinje preobrazba Brijuna. Austrougarska prisutnost na otočju od sredine 19. stoljeća obilježena je i gradnjom brojnih fortifikacijskih objekata. Neke od najznačajnijih znamenitosti jesu: Kula Donžon, Mletački kaštel, Vila Pava, Kupelwieserovi vidikovci, Kupelwieserov mir, fortifikacijska arhitektura na Velom Brijunu i Fort Brioni Minor na Malom Brijunu.²⁷

Brijuni su jedan od najljepših pejzažnih parkova u Hrvatskoj i Europi. Tri zoološka vrta i safari park u kojima živi oko 300 vrsta životinja čine skladnu cjelinu. Prevladavaju šume crnike i makije stare više od 100 godina, lovor i zelenika koji su obilježja tog područja. Od drveća tu su alpski bor, pinj, cedar, grčka jela i dr.

²⁵ P. Vidaković, op. cit., str. 282.

²⁶ V. Begović, I. Schrunck, Brijuni, prošlost, graditeljstvo, Zagreb, Golden Marketing, 2007., str. 37.

²⁷ Ibidem, str. 44.

Slika 7. Nacionalni park Brijuni

Izvor: <https://www.np-brijuni.hr/> (28. 05. 2020.)

5.7. Nacionalni park Krka

Krš je fenomen prirode, a Krka fenomen krša. Ta čudesna rijeka pruža obilje prirodnih spomenika, znanstvenih nepoznanica, značajnih kulturno-povijesnih mjesta i oblika iskorištavanja njezine nepresušne vode.

Rijeka Krka proglašena je nacionalnim parkom posebnim zakonom 1985. godine. Njezin kanjon oblikuje se sedrenim pregradama i snažnim slapovima. Skradinski buk, kojeg se ubraja među najljepše u Europi visok je 47 metara. Osobitu vrijednost daju povijesni spomenici i spomenici kulture. Ističu se prehistorijski nalazi u špiljama, ostatci ilirskih spomenika i gradova, ranokršćanske bazilike i starohrvatski spomenici. Posebno je zanimljiv otočić Visovac s crkvom i samostanom.²⁸

U rijeci obitava 18 vrsta riba među kojima je 10 endema. Tršćaci, ujezerene i zamočvarene površine pogodna su staništa za brojne vodozemce i ptice, a kamenjari

²⁸ P. Vidaković, op. cit., str. 285.

s oskudnom vegetacijom i šume gmazovima i manjim sisavcima. Zbog proljetne i jesenske seobe ptica Krka je uvrštena u ornitološki važna područja Europe.²⁹

Slika 8. Nacionalni park Krka

Izvor: <http://np-krka.hr/> (30.05.2020.)

5.8. Nacionalni park Sjeverni Velebit

Sjeverni Velebit najmlađi je hrvatski nacionalni park. Posebnim zakonom 1999. godine proglašen je nacionalnim parkom. Prostor Velebita pravi je mozaik sastavljen od najrazličitijih staništa koja su dom mnogim biljnim i životinjskim vrstama čije se bogatstvo još uvijek otkriva. Upravo je ta raznolikost krških oblika, živoga svijeta i krajobraza bila razlogom proglašenja nacionalnim parkom. U središnjem dijelu parka našao se postojeći strogi rezervat Hajdučki i Rožanski kukovi, malo sjevernije Velebitški botanički vrt, u prednjem dijelu botanički rezervat, a još sjevernije botanički rezervat Visibaba – nalazište hrvatske sibireje.³⁰

Zbog svojih vrijednosti Sjeverni Velebit postao je dijelom Nacionalne ekološke mreže i uvršten je u prijedlog buduće mreže područja Natura 2000. Također je i član mreže

²⁹ D. Deželić, L. Elez, op. cit., str 33.

³⁰ P. Vidaković, op. cit., str. 288.

Europskih destinacija izvrsnosti, kao nacionalni pobjednik na temu Turizam i zaštićena područja.³¹

U parku obitavaju veliki predatori – smeđi medvjed, ris i vuk. Moguće aktivnosti posjetitelja u parku jesu: pješaćenje kroz prirodu, planinarenje, snimanje žive i nežive prirode, vožnja biciklom i jahanje.

Slika 9. Nacionalni park Sjeverni Velebit

Izvor: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr> (01. 06. 2020.)

³¹ Nacionalni park Sjeverni Velebit <http://www.np-sjeverni-velebit.hr/park/> (01.06.2020)

6. ULOGA ZAŠTIĆENIH PODRUČJA U ODRŽIVOM TURIZMU

Zaštićena područja imaju ogromnu ulogu u razvoju održivog turizma i ekološki prihvatljivog društva. Održivi turizam treba održavati visoku razinu zadovoljstva i osigurati značajno iskustvo turistima. Osim toga, poboljšanje odnosa između zaštićenih područja i zajednica jedan je od glavnih prioriteta.

U današnje vrijeme savjetovanje s dionicima postalo je neizbježno za održivi razvoj turizma. Lokalno stanovništvo podržava razvoj turizma ako vjeruje da će od njega imati koristi. Nove strategije ne uzimaju u obzir samo mišljenja stanovnika, već i promiču njihovo aktivno sudjelovanje, što pridonosi očuvanju zaštićenih i ugroženih područja i očuvanju kulturne baštine.

Postoji niz načina na koje bi lokalne zajednice mogle imati veće koristi od turizma zaštićenih područja. U praksi su koristi od turizma lokalnog stanovništva često ograničene na zapošljavanje, a neka od najvažnijih ograničenja su nedostatak potrebnih vještina, prakse, kapitala za ulaganje, vlasničkih prava i slično.

Ekoturizam je jedna od strategija za potporu očuvanju prirode te osiguravanju kvalitete života i financijske dobiti za zajednice u zaštićenim područjima i oko njih. Doprinosi ekonomskom razvoju i očuvanju zaštićenih područja stvaranjem prihoda, koji će se koristiti za održivo upravljanje zaštićenim područjima. Neplanirani ili loše planirani i nametnuti turizam imat će ozbiljne negativne učinke.

Održivi turizam u zaštićenim područjima je izvediv. Međutim, potrebna mu je metoda koja uzima u obzir ekonomske, okolišne, socijalne i kulturne čimbenike. Strategijom bi se trebala izgraditi optimalna uporaba okolišnih resursa koji predstavljaju ključni dio u razvoju turizma, istodobno održavajući ekološku ravnotežu i pomažući očuvanju prirodne baštine i biološke raznolikosti.

S obzirom na javnu politiku, potrebno je oblikovati politike davanja koje potiču ulaganja u održivi turizam i destimuliraju neodrživi turizam. Promicanje održivog turizma sveobuhvatno je i uključuje široke akcije, počevši od prilagodbe najnovijih tehnologija i praksi za poboljšanje učinkovitosti u sustavima energije, vode i otpada, do provedbe politika za održavanje biološke raznolikosti.

Potencijalne koristi od održivog turizma u zaštićenim područjima su:³²

1. Pобољшanje ekonomskih prilika:

- Nova radna mjesta za lokalno stanovništvo;
- Povećan prihod;
- Potiče nova turistička poduzeća, stimulira lokalno gospodarstvo;
- Potiče lokalnu proizvodnju robe;
- Otvara nova tržišta;
- Poboљšava životni standard;
- Ostvaruje lokalne porezne prihode;
- Omogućuje zaposlenicima da nauče nove vještine;
- Povećava financiranje zaštićenih područja i lokalnih zajednica.

2. Zaštita prirodne i kulturne baštine:

- Štiti ekološke procese;
- Čuva biološku raznolikost;
- Štiti, čuva i vrednuje resurse kulturne i izgrađene baštine;
- Stvara ekonomsku vrijednost;
- Prenosi vrijednosti očuvanja, kroz obrazovanje i tumačenje;
- Pomaže u tumačenju vrijednosti prirodne i građene baštine;
- Podržava istraživanje i razvoj dobrih okolišnih praksi;
- Poboљšava lokalne sadržaje, prijevoz i komunikacije.

3. Poboљšanje kvalitete života:

- Promovira estetske, duhovne i druge vrijednosti povezane s dobrobiti;
- Poboљšava interkulturalno razumijevanje;
- Potiče razvoj kulture, obrta i umjetnosti;
- Povećava razinu obrazovanja lokalnog stanovništva;
- Potiče ljude da uče jezike i kulture stranih turista;
- Potiče lokalno stanovništvo da cijeni svoju lokalnu kulturu i okruženje.

³² P. Eagles, S. McCool, C. Haynes, Sustainable Tourism in Protected Areas - Guidelines for Planning and Management, Cambridge, IUCN Publications, str. 23-34, 2002.

Jedan od oblika turizma koji je usko vezan uz zaštićena područja je ekoturizam. Prema definiciji UNWTO-a, ekoturizam kao koncept čine svi oblici turizma u kojima je glavna motivacija turista promatranje i uvažavanje prirode i tradicionalnih kultura koje dominiraju u prirodnim područjima. Može se definirati i kao odgovorno putovanje i boravak u prirodi, kojim se čuva životna sredina i održava dobrobit lokalnog stanovništva.

On uključuje učenje tijekom putovanja (vođene ture), programe putovanja (grupne edukativne ture), promatranje divljih životinja, prisustvovanje festivalima, kulturno uvažavanje i proučavanje prirode. Prirodni i kulturni resursi pronađeni u zaštićenim područjima, prikladni su za takve oblike turizma. Skupine koje su najviše zainteresirane za posjet zaštićenim područjima uglavnom su visokoobrazovani ljudi.

Širom svijeta ljudi izražavaju zabrinutost zbog socijalnih nepravdi i problema okoliša. Oni obično žele podržati lokalne inicijative za očuvanje ili razvoj zajednice. Zaštićena područja su u dobrom položaju da iskoriste ovaj trend jer utjelovljuju vrijednosti koje takvi putnici drže. Privlače ih destinacije koje imaju pozitivnu reputaciju i aktivno izbjegavaju destinacije koje imaju socijalne ili ekološke probleme.

Nacionalni parkovi nikako ne mogu biti nositelji koncentracije smještajnih kapaciteta, a upravo taj problem vidljiv je u primjeru Plitvičkih jezera i Brijuna. Glavna funkcija parka jest da štiti prirodno područje od veće koncentracije gospodarskih djelatnosti i pretjerane izgradnje. Vrlo je bitno da su na području parka u prošlosti postojali oblici gospodarstva i stambene gradnje. Zato se turizam i druge gospodarske djelatnosti ne moraju isključiti s područja parka, ali se treba svesti u granice u kojima neće poništiti glavni razlog zbog koje je uopće osnovan park, a to je zaštita prirode. Javljaju se sljedeći problemi: slaba ekološka osviještenost rukovodstva i predstavnika lokalne i regionalne samouprave, zbog čega dolazi do različitih vizija vođenja područja i zaštite prirode, nepostojanje prostornih planova i planova upravljanja zaštićenih područja, nesuglasice s domicilnim stanovništvom, preveliki turistički promet, opasnost od onečišćenja i neki specifični problemi, koji zahvaćaju posebno pojedine parkove.³³

³³ Oblici i problemi zaštićenih područja u Hrvatskoj <https://www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi/> (09. lipanj 2020.)

Najčešći specifični problemi jesu: neriješen odvod komunalnih otpadnih voda i sanacije kanalizacije (Krka, Brijuni, Plitvička jezera, Risnjak, Mljet), devastirana infrastruktura (Plitvička jezera), krivolov (Plitvička jezera, Paklenica, Kornati, Krka, Sjeverni Velebit), zapuštanje tradicionalnih djelatnosti (Plitvička jezera), nekontrolirana ilegalna sječa šuma ili neriješeni odnosi s lokalnim šumarijama (Sjeverni Velebit, Risnjak), nelegalna gradnja (Kornati, Sjeverni Velebit, Mljet), neadekvatno pozicionirani deponiji otpada (Krka), opasnosti od požara (Kornati, Mljet) i slično. Financiranje nacionalnih parkova predstavlja još jedan veliki problem. Javne ustanove koje provode zaštitu u zaštićenim područjima primorane su poslovati na temelju tržišnog znanja pa se glavni razlozi njihovog postojanja stavljaju u drugi plan: edukacija i zaštita prirode, a u prvi plan se stavlja ekonomska korist, marketing i promidžba. Također, tu je i problem velike zastupljenosti političara u upravnim tijelima zaštićenih područja, kao i u nadležnom Ministarstvu kulture. Zapošljavanjem stručnjaka u tim tijelima doprinijelo bi se boljem gospodarenju zaštićenih područja.³⁴

U cilju implementacije održivog razvoja potrebno je napraviti plan koji će definirati kako upravljati razvojem turizma i s njim povezanih aktivnosti. Takav plan bi trebao detaljno precizirati posebne strateške i operativne ciljeve turističkog razvoja, te odrediti upravljačke aktivnosti, proračun, financiranje i zoniranje parka kako bi se realizirali zacrtani ciljevi. Drugim riječima, plan upravljanja turizmom u Parku ima za cilj maksimizirati koristi od turističkog razvoja uz istodobno minimiziranje troškova i očuvanje prirode. Plan zahtijeva integriranje s ostalim planovima zaštićenog područja, kao što su plan upravljanja biljnim i životinjskim svijetom i plan upravljanja rizicima u situaciji požara. Bitno je da u proces bude uključena ne samo uprava zaštićenog područja, nego i građani kojih se to tiče, javnost, posjetitelji, privatni poduzetnici i znanstvenici. Da bi se u procesu donošenja odluka osiguralo sudjelovanje svake skupine, nužno je definirati program uključivanja javnosti. Na ovaj način se mogu rješavati konflikti koji nastaju između različitih skupina dionika.³⁵

Mreža Nature 2000 postavila je sljedeće preporuke i smjernice kao prioritet za održivi turizam u zaštićenim prirodnim područjima: početi s razumijevanjem lokacije, poduzeti

³⁴ Oblici i problemi zaštićenih područja u Hrvatskoj <https://www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi/> (10. lipanj 2020.)

³⁵ Oblici i problemi zaštićenih područja u Hrvatskoj <https://www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi/> (11. lipanj 2020.)

daljnja istraživanja, upoznati postojeće posjetitelje, biti svjestan tržišnog potencijala i pritiska, identificirati ograničenja kapaciteta, odabrati tipove turizma u skladu s resursima i tržištem. Ove preporuke moraju biti temelj za postavljanje uspješne turističke strategije i one su putokaz svim hrvatskim nacionalnim parkovima i njihovim upravljačkim tijelima kako adekvatno riješiti postojeće probleme i okrenuti se održivoj budućnosti.³⁶

Podizanje cjelokupne ekološke svijesti, ne samo u pogledu zaštićenih područja nego i općenito u pogledu borbe za kvalitetniji život cilj je kojemu treba težiti. Iz svega navedenoga proizlazi da se Republika Hrvatska mora odlučnije i adekvatnije angažirati u zaštiti prirode te njezinim gospodarenjem u skladu s konceptom održivoga razvoja.

³⁶ Priručnik o uspješnim i inovativnim praksama za održivi turizam u zaštićenim područjima <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/Handbook-Sustainable-Tourism-HR-CEETO-Interreg.pdf> (08. rujan 2020.)

7. ZAKLJUČAK

U modernom društvu značenje zaštićenih područja postaje sve bitnije i sve je veći broj zemalja koje podižu standarde zaštite prirode i na njima temelje svoj razvoj. Značenje i uloga zaštićenih prirodnih područja se mjeri kroz izvršavanje ciljeva u očuvanju biološke raznolikosti, kroz implementaciju modela održivog razvoja i kroz razvoj i uključivanje lokalnog stanovništva. Trenutno stanje u Hrvatskoj na području zaštite prirode je u neku ruku zadovoljavajuće, ali jako daleko od potrebne razine.

Glavni problemi u funkcioniranju zaštićenih područja jesu: nepostojanje prostornih planova zaštićenih područja, slabo razrađeni planovi upravljanja, slaba ekološka osviještenost rukovodstva, neslaganja s lokalnim stanovništvom i preveliki broj posjetitelja. Također, javlja se veliki problem u vidu financiranja koje se treba temeljiti na nužnim potrebama zaštićenih područja, a ne prema osobnim interesima pojedinca. Kako bi se osigurala novčana sredstva potrebno je aktivno sudjelovanje u projektima i programima Europske unije radi povlačenja nepovratnog novca iz europskih fondova. Razvojni planovi moraju biti dugoročni, vođeni u suradnji s domaćim stanovništvom, regionalnom i lokalnom samoupravom.

U budućnosti, moguć doprinos modelu održivog razvoja uključuje bolju organizaciju nosivog kapaciteta i programe posjećivanja uz koje je nužno izraditi strategiju posjećivanja. Najbolji primjer takvog poslovanja su Plitvička jezera, koja već dugi niz godina imaju razvijen sustav upravljanja i očuvanja parka i njegovih vrijednosti. Njihov rad i model prepoznat je u Europi i svijetu kroz razna priznanja i svrstavanje na popis svjetske zaštite. Međutim, zadnjih godina sve se više spominje problem masovnog turizma i prevelike posjećenosti koji polako postaju velika prepreka i pitanje koje će se svakako morati adekvatno riješiti u budućnosti, kako bi sačuvali status nacionalnog parka.

Unatoč svim problemima i zakonskim neusklađenostima, Hrvatska dobro kotira i drži korak s modernim trendovima i standardima Europske unije. Međutim, vidljivo je kako sami propisi nisu dovoljni u procesu očuvanja i zaštite, već glavnu ulogu ima društvo u cjelini.

Racionalni i adekvatno stvoreni planovi upravljanja, strogi nadzor kontrole, suradnja s odgovarajućim tijelima, kvalitetno razrađen sustav održivog turizma, podređivanje

privatnih interesa općem dobru te kvalificirana radna snaga koja će upravljati područjem stvorili bi uvjete u kojima zaštita prirode i turizam mogu međusobno surađivati i ostvariti svoj puni potencijal.

Republika Hrvatska je obdarena prirodnim bogatstvom koje je veliki mamac za sve vrste posjetitelja, turista, znanstvenika i ljubitelja prirode. Kako bi u budućnosti održali taj kontinuitet potrebno je optimalno ulagati u razvoj tih područja i njihovu zaštitu, prenositi znanje, osigurati uvjete za buduće generacije i razviti ekološku svijest lokalne zajednice, mjesta, grada i države.

LITERATURA

Knjige:

1. Begović V., Schrunk I., *Brijuni, prošlost, graditeljstvo i kulturna baština*, Zagreb, Golden marketing, 2007.
2. Carić H., *Održivi turizam u 10 koraka, Planiranje održivog turizma zasnovanog na baštini i prirodnom nasljeđu*, Zagreb, Institut za turizam, 2006.
3. Črnjar M., Črnjar K., *Menadžment održivog razvoja*, Opatija, Sveučilište u Rijeci - Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, 2009.
3. Deželić R., Elez L., *Nacionalni parkovi i parkovi prirode Republike Hrvatske*, Zagreb, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, 2003.
5. Vidaković P., *Nacionalni parkovi i zaštićena područja u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizma, 2003.

Stručni radovi:

1. Jovičić D., Ivanović V., "MENADŽMENT TURIZMA U NACIONALNIM PARKOVIMA" *Tourism and hospitality management* 10, br. 3-4 (2004): 93-105., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/181425> (pristup 05. srpnja 2020.)

Online Knjige:

1. Eagles P., McCool S., Haynes C., *Sustainable Tourism in Protected Areas - Guidelines for Planning and Management*, Cambridge, IUCN Publications, 2002., dostupno na: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-008.pdf> (pristup 12. lipanj 2020.)

Internetski izvori:

1. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, dostupno na: <http://www.haop.hr> (pristup 22. svibanj 2020.)
2. Nacionalni park Brijuni, dostupno na: <https://www.np-brijuni.hr> (pristup 28. svibanj 2020.)

3. Nacionalni park Kornati, dostupno na: <http://www.np-kornati.hr> (pristup 28. svibanj 2020.)
4. Nacionalni park Krka, dostupno na: <http://np-krka.hr> (pristup 30. svibanj 2020.)
5. Nacionalni park Mljet, dostupno na: <https://np-mljet.hr> (pristup 26. svibanj 2020.)
6. Nacionalni park Plitvička jezera, dostupno na: <https://np-plitvicka-jezera.hr> (pristup 22. svibanj 2020.)
7. Nacionalni park Risnjak, dostupno na: <https://np-paklenica.hr/hr> (pristup 23. svibanj 2020.)
8. Nacionalni park Sjeverni Velebit, dostupno na: <http://www.np-sjeverni-velebit.hr> (pristup 1. lipanj 2020.)
9. Oblici i problemi zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj, dostupno na: <https://www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi/> (pristup 11. lipanj 2020.)
10. Priručnik o uspješnim i inovativnim praksama za održivi turizam u zaštićenim područjima, dostupno na: <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/Handbook-Sustainable-Tourism-HR-CEETO-Interreg.pdf> (pristup 08. rujanj 2020.)
11. World Tourism Organization, dostupno na: <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> (pristup 05. srpanj 2020.)

POPIS SLIKA I TABLICA

Slika 1. Karta nacionalnih parkova u Republici Hrvatskoj	17
Slika 2. Nacionalni park Plitvička jezera.....	19
Slika 3. Nacionalni park Paklenica	20
Slika 4. Nacionalni park Risnjak.....	21
Slika 5. Nacionalni park Mljet	22
Slika 6. Nacionalni park Kornati	23
Slika 7. Nacionalni park Brijuni.....	25
Slika 8. Nacionalni park Krka	26
Slika 9. Nacionalni park Sjeverni Velebit.....	27
Tablica 1. Tipovi negativnih utjecaja posjetitelja koji moraju biti pod nadzorom.....	5
Tablica 2. IUCN-ova međunarodna kategorizacija i definicija zaštićenih područja ..	10
Tablica 3. Zaštićena područja u Republici Hrvatskoj - kategorije.....	12
Tablica 4. Prvi nacionalni parkovi u svijetu	14

SAŽETAK

Tema ovog završnog rada je uloga turizma u održivom razvoju zaštićenih područja. Osnovni razlog provođenja istraživanja bio je stjecanje boljeg uvida u zaštitu prirode, način odvijanja turizma u zaštićenim područjima i upravljanje njime. Istraživanje je pokazalo da održivi turizam igra glavnu ulogu u upravljanju zaštićenim područjima, doprinoseći ekonomskom razvoju i očuvanju zaštićenih područja stvaranjem prihoda, koji će se koristiti za održivo upravljanje pojedinog područja. Model održivog razvoja mogao bi biti dugotrajan proces, koji zahtijeva napor svih uključenih dionika da bi na kraju donio koristi i izravno doprinio stvaranju održivog turizma. Danas je zaštita prirode u Republici Hrvatskoj relativno dobro organizirana i postoji niz zakona iz područja zaštite prirode. Ključni problemi koji se javljaju pri funkcioniranju i održavanju zaštićenih područja su nedostatak zakonodavstva, nemogućnost financiranja, nedovoljno razrađeni planova upravljanja, slaba ekološka osviještenost i nedostatak prostornih planova. Razvoj i unapređenje sustava parkova kroz zakonsku regulativu trebali bi pridonijeti poboljšanju rada, održivom razvoju i kvaliteti života lokalne zajednice.

Ključne riječi: Zaštićena područja, održivi turizam, okoliš, nacionalni park, održivi razvoj

SUMMARY

The topic of this final paper is the role of tourism in the sustainable development of protected areas. The main reason for conducting the research was to gain a better insight into nature protection, the way tourism takes place in protected areas and its management. Research has shown that sustainable tourism plays a major role in the management of protected areas, contributing to the economic development and preservation of protected areas by generating revenue, which will be used for the sustainable management of individual areas. The model of sustainable development could be a long-term process, which requires the effort of all stakeholders to ultimately bring benefits and directly contribute to the creation of sustainable tourism. Today, nature protection in the Republic of Croatia is relatively well organized and there are a number of laws in the field of nature protection. The key problems that arise in the

functioning and maintenance of protected areas are the lack of legislation, the inability to finance, insufficiently developed management plans, poor environmental awareness and lack of urbanist plans. The development and improvement of the park system through legislation should contribute to the improvement of work, sustainable development and the quality of life of local communities.

Keywords: Protected areas, sustainable tourism, environment, national park, sustainable development